

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. VI св. 7—10

БЕОГРАД 1955

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: О значају посматрања властитог језика за познавање језика уопште	197
2. М. Сћевацковић: Сложени глаголски облик или сложеница	209
3. Б. Милановић: О облику једног глагола у екавском изговору	225
4. Д-р Павле Ивић: О виду глаголског облика <i>будем</i>	239
5. Ђ. Живановић: О једном вокативу	246
6. Св. Предић: Ипак, <i>quite a non movere</i>	248
7. П. Ивић: О акценту презимена као <i>Илић, Панџелић</i> и сл.	251
8. Ђ. Живановић: Подваљак	255
9. Б. Терзић: Првак „Бољшег театра“	258
10. Драгиша Живковић: О повезивању наставе језика и књижевности у вишим разредима средње школе	261
11. М. С. Лалевић: Обрада субјекта	273
12. Језичке поуке	287

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Народна Књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ

БЕОГРАД 1955

Штампа Графичко предузеће „Академија“, Београд, Космајска ул. 28

О ОБЛИКУ ЈЕДНОГ ГЛАГОЛА У ЕКАВСКОМ ИЗГОВОРУ

Граматику нас учи да су сложени глаголи у нашем језику најчешће постали спајањем каквог предметка (префикса) и простог или изведеног глагола; тако је, на пример, *изучиши* састављено од *из* и *учиши*, *дошрчаши* од *до* и *шрчаши*, *свршиши* од *с* и *вршиши*, *залупиши* од *за* и *лупиши*, *разиграши* се од *раз* и *играши* се, *попиши* од *по* и *пиши*, *исушиши* од *из* и *сушиши* (*изсушити* > *иссушити* > *исушити*), *поћи* од *по* и старог *ићи* (*поити* > *појти* > *појти* > *поћи*). Тако сложених глагола има огроман број. „Готово сваки глагол, био он прост или сложен, примаран или секундаран, можемо сложити с приједлогом“¹. И такве две речи, које чине саставне делове многобројних глаголских сложеница, везане су непосредно једна за другу у неизмењеном облику, тј. у облику који оне имају кад су употребљене као засебне речи (опште гласовне промене које се при том врше, као једначење сугласника по звучности или по месту изговора, свођење удвојеног сугласника на један, или промене које су некада извршене — не узимају се у обзир). Али има један глагол о чијој структури може нешто више да се каже.

У Вуковом Српском рјечнику (1852) уз гл. *изјесџи* и *изјесџи* се стоји скраћеница за јужно наречје; а затим су на немачком и латинском дата њихова главна значења с примјерима из нашег језика. У њему налазимо и гл. *изесџи* (*се*) и *изисџи* (*се*), уз које је скраћеница за источно одн. за западно наречје, а онда се одмах упућују на *изјесџи* (*се*). Овај глагол је тако гласио у Вуковом херцеговачком говору, и Рјечник је, као што се зна, састављен првенствено и углавном из на-

¹ Брабец-Храсте-Живковић, Граматика хрватскога или српског језика, Загреб 1952, стр. 160.

родних речи тога говора. Зато је разумљиво што Вук речи у екавском и икавском изговору упућује на њихов (и)јекавски облик, као што је учинио и овде. А одавде се, дакле, види да разлика у облицима овога глагола — *изесџи* (*се*), *изјесџи* (*се*) и *изисџи* (*се*) — претставља уствари разлику у замени старог гласа *јаџа*. Кад се сада узме да у источном и јужном говору прост глагол гласи *јесџи*, а у западном *јисџи*, онда излази очигледно да је његова веза с префиксом из времена пре појаве почетнога *ј*. Јер у склопу сложених глагола који су настали после тога прост глагол је заступљен целим својим обликом, тј. и са *ј* на почетку. Тако, например, у словеначком језику, који место некадашњег *јаџа* (џ) има *е*, овај исти глагол постоји у облику *изјесџи-јем*, *изједен* (Slovenski pravopis, 1950); или у нашем — глаголи сложени с другим префиксом садрже такође *-јесџи*: *разјесџи* (*се*), *одјесџи* (*се*) и сл.¹

Међутим оно што је овде привукло моју пажњу јесте баш чињеница да се овај глагол појављује у екавском изговору и у таквој вези.² У Рјечнику Југославенске академије о гл. *изјесџи* вели се у почетку: „*-је-* стоји у јужном говору, у источном гласи *је* или *е* (*изјести*, *изести*)...“ Ово друго се не потврђује примерима и зато као гола констатација свакако треба да се односи на савремени језик. Још је важније што то исто има и у речнику Белићевог Правописа (1950). У њему су речи које се данас разликују у замени старог *јаџа* дате у оба књижевна изговора, и за источни изговор проф. Белић наводи двојак облике овога глагола, са *-е-* и са *-је-* иза префикса: *изесџи*, *изедем...* и *изјесџи*, *-једем...*; за јужни је наравно само *изјесџи*, *-дем...* — На основу овога могло би се рећи да се код претставника екавскога или источног (књижевног) изговора и једни и други облици употребљавају напореда, јер ничим није назна-

¹ Да је некада био иза префикса тај глас, потврђују и други словенски језици: старословенски има *изѣсти* -ѣма -ѣси (Фр. Миклошич, *Lexicon paleosl.-gr.-lat.* 1862—1865), а у руском је *изѣѣсть* (Толковый словарь... Вл. Даля, т. II, 1881).

² У јекавском се то не разликује, а икавски остављам као некњижевни изговор.

чено да није тако. А да ли је тако? Одговор на то питање, и не само на то, треба тражити у самом језичком материјалу.

Видели смо да Вук у свом Рјечнику даје само *изесџи* као облик овог глагола у источном изговору. Он је ту реч као такву могао узети из својих српских народних песама које су испеване на екавском (исп. примере у Рј. ЈАк.: Не би л' мене *изело* звериње; Ни ми ј' мало *изесџи* ни попити; У мало ме Грче не *изеде* и др.), а могао ју је чути и у народном језику на пространом подручју источнога говора. А да за њега овај глагол има *е* иза префикса у том говору, показује и то што га је и сам тако употребљавао. У историском спису *Милош Обреновић* који је Вук написао екавским наречјем налази се овај пример: „... ту су за седамнаест дана такову ватру *изели* и муку поднели, какова ни на једноме крају Србије није била“ (Скупљени ист. и етн. списи, књ. I, Београд 1898, 134—5). Затим други — у предговору *Народним српским пјесмама* (књ. IV, у Бечу 1833, XVIII), који је такође на екавском: „... убио неку бабу, за коју је мислио, да му је, као вештица, дете *изела*“.

За ово су још значајнија друга два наша речника. То су: Српскохрватско-немачки речник Ристића и Кангрге (1928) и Речник српскохрватског књижевног језика од Л. Бакотића (1936). У првом, за који је речено да је „тип савременог књижевног језика с екавизмом у основи“, ¹ стоји: *изесџи*, *изем*, *изедем*, *изеден*, *изео*. У другом, чије је обележје такође обрада у источном изговору, стоји то исто, тј. само *изесџи*, *-едем*. Онај други облик овог глагола, са *-је-* иза префикса, у њима се не налази, што значи да га састављачи нису признавали.

О овом питању драгоцен је материјал из дела писаца. Најпре да поменем три примера које доноси Академијин историски речник (s. v. *изјесџи*). Најстарија писмена потврда за ову реч нађена је у Душановом Законику (половина XIV века) у реченици: Кому буде коњ умрљљ или вљкљ *изеде* (= „... коме буде коњ мањкао или га вук *изеде*...“ —

¹ Др Миливој Павловић, ЈФ књ. VIII, 212.

у преводу Н. Радојчића¹). Зна се да је овај наш средње-вековни споменик значајан и по томе што у њему има више примеса из народног језика неголи и у једном писменом документу тога доба. И глаголски облик *изеде*, нема сумње, написан је према народном изговору те речи. Други пример је из једног писма с почетка XVIII в. (писано 1716 год. у Даљу, Срем) које садржи многе речи у облику из народног језика: Зашто је туђе аманете *изео* и разметнуо (Гласник Срп. уч. др. II од. књ. III, 1873, 200). Трећи је из Доситејевих Басана (1788, 35): Курјак хођаше којекуда тражећи што да *изе*. Данас је ово дијалекатски облик презента, и Доситеј га је употребио у жељи и настојању да своја дела пише језиком којим се говори у народу. — Изнео сам ове примере зато што потичу из нашег народног језика са екавским изговором гласа *јаџа*, као што је то свуда и наглашавано, а припадају времену када се на том језику још није писало.

У лексикографској грађи Института за српски језик САН има велики број примера за употребу овог глагола у таквом облику, тј. са *-е-*, код разноврсних писаца наших од самог почетка XIX века до данашњих дана. Наравно, овде долазе у обзир само они који су екавци у чија су дела на екавском, а и такви, ако их има, код којих је само ово друго. Било би и сувишно и непотребно наводити, на овом месту, све те примере. Зато сам се ја ограничио само на оне који су из дела познатијих и већих писаца на целој временској линији — од почетка прошлога века до данас.

— *Изедено* э (говоритъ) дѣте. Кога э *изео*? Вештица (Фиска Аѳанасѣ Стоиковича трета частъ, въ Будимѣ 1803, 242); — Ко себе овцом оучини, кѣрѣцы га *изедѣ* (Іванъ Мѣшкатиновичъ, Причте илити пословице, въ Бѣдинѣ градѣ 1807, 72); — ...Ако буде и *изесѣ*и науѣио, ако Богъ да, лако пробавити не ће... (Протоколъ писама проте Матѣ Ненадовића, Београд 1861); — Авет. Пуштај ме, јуначе, нисам ја твога друга *изела* (Јован Ст. Поповић, Драм. списи

¹ Душанов Законик 1349—1354, Нови Сад 1950, 29. Овај пример наводи и Ђ. Даничић у свом Рјечнику из књижевних старина српских (1863) s. v. *изѣсти*.

књ. I СКЗ 73, Београд 1902, 71), — Јања. Ди је толику лебу? Јуца. *Изео се* (Цел. дела књ. I, 84); — ... Али рђа напослетку *изеде* гвожђе, а моје срце је цело... (Богобој Атанацковић, Цел. дела, 268); — ... А Христина да се *изеде* жива (Јаков Игњатовић, Увео листак, Н. Сад 1878, 110); — ... А што га [писмо] мрак *изео*, јесам ли ја за то крив? (Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу, књ. II, Београд 1931, 269); — Па ем лепа да не скинеш ока, ем се некако ђаволасто намести да је *изедеш* (Милорад П. Шапчанин, Приповетке књ. II, Панчево 1879, 12); — Прича се да је тај пут градила некаква краљица, и да је *изедено* 70 крава јаловица, докле је начињен (М. Ђ. Милићевић, Краљевина Србија, Београд 1884, 284), — Стеван се, тада, уплаши да и њега не *изеде* помрчина... (Поменик I, Београд 1888, 143); — ... Ту је живело девојче, што ми срце *изеде*... (Ђура Јакшић, Дела књ. VII, Београд 1883, 237), — Снаха Николина... клела се да је [вештица] до сада већ петорици срце *изела*... (Дела књ. V, Б. 1883, 89); — ... *Изеден* чемером и бригама умрѐо је 21 јула 1796 у Демфрису (Др. Јов. Шера, Општа историја књижевности књ. II, Београд 1874, 114, превео Стојан Новаковић), — Сјајна војничка организација првих султана... *изела се* унутрашњим нередом... (Турско царство, СКЗ 94, 109); — То беше туп, промукао, загушен, подеран, глас каквог старог човека *изеден* ракијом (В. Иго, Јадници IX, Београд 1879, 32, превео Мита Ракић); — Свет се *изеде* од муке што не могаше ништа у тој кући пореметити (Јанко М. Веселиновић, Цел. дела VIII, 364), — За ону годину *изео* је Вук више батина него што има косе на глави (Сељанка, Београд 1893, 96), — Ала и те врачаре и картаре, баш човеку крст *изедоше!*... рече попа (исто, стр. 177); — Не помињи ми то, молим те. Хтео сам се после *изесџи* од муке (Светолик П. Ранковић, Горски цар, СКЗ 38, Београд 1897, 91); — Многима је већ због рђавих зуба стомак оболео... што се продукти трулежи из *изедених* зуба гутају са плу-

вачком... (Васа Пелагић, Стварни народни учитељ, Београд 1903, 190); — ...Лице му тако намрштено као да је сабаиле *изео* зелену оскорушу (Милован Ђ. Глишић, Цел. дела II, 36); — Драга: ... Она ће се жива *изесџи* од муке! (Подвала, 1), — Кенда. Али неће он то бити, него он ти се *лепо изеде* што је Вукоман кмет (Цел. дела II, 98); — ... па и по нека млада *изеде* грдне батине ради њега (Стеван Сремац, Вукадин, Загреб 1903, 23), — Радозналост је морила; да се *изеде* жива (Поп Ћира и поп Спира, СКЗ 136, Б. 1911, 50); — Ох, шта га не шаље? ... Па бар да јаве ... *Изедоше* ме! (Борисав Станковић, Нечиста крв, СКЗ 241, Б. 1933, 117); — [Капетан] А ви немојте слушати, јер ће да вас *изеде* ђаво (Бранислав Нушић, Сабрана дела VII, Београд 1931, 366), — ... За Јању се зна да је због једне лоше речи *изео* двадесет и пет батина у сред вароши... (Општинско дете, Београд 1924, 4); — Како ли се само држе, те плесниве даске, та *изедена* дрвенарија? — опет ће онај први (Исидора Секулић, Записи, Београд 1941, 85), — Лишће сунцокрета, *изедено* у мекоти својој до задње трунке,... виси око стабла (исто, стр. 53); — ... Да их ја не скинем кадгод, да се освежим, *изела* би их прашина (Вељко Петровић, Буња и други у Раванграду, Панчево 1921, 94; — ... Дуги и некада лепи прсти били су збрчкани и *изедени* од рада (Бранимир Ћосић, Покошено поље, Београд 1947, 333); — ... Богорадили, бусали се у груди, па *изео* вук магаре! — наставио Милета (Душан Радић, Село, СКЗ 271, 58); — Јордан је... изашао страшно, као туберкулозни мртац на одру, којег је *изела* и унаказила та ужасна болест (Душан Ђуровић, Пре олује, Сарајево 1946, 212).

Ови примери, као и многи други који овде нису узети, очито показују колико је код писаца који су писали источним наречјем жива и разноврсна употреба овог сложеног глагола са вокалом *-е-* после префикса *из-*. Ти писци воде порекло из разних крајева екавске језичке области и, као што се види, међу њима има доста и таквих који су по књижевној

вредности својих дела постали класични. И то треба посебно истаћи. Јер се у књижевном језику различите црте језичке оцењују, у првом реду, према том мерилу, тј. према ширини њихове употребе код истакнутих писаца. Затим видимо да се гл. *изеџи* (*се*) релативно ретко налази у свом основном значењу које се у Рјечнику ЈАк. описује синтагмом „све појести“; а код Бакотића глаголским радњама: „жвакати и прогутати“; најчешће је употребљен у пренесеном смислу и тада има више различних значења: мрак *изео* писмо (= нестало не зна се на који начин), девојче ми срце *изеде* (= потпуно освоји), *изеден* чемером и бригама умро је (= измучен, сатрт...), глас *изеден* ракијом (= упропашћен, уништен), *изео* је батина (= добио батина), *изедоше* ме (= много ме насекираше, намучише својим поступцима), *изела* га је болест (= довела га у безизлазно здравствено стање, нарушила му потпуно здравље) и сл., поред других значења која има кад је употребљен пасивно и у рефлексивном облику. На први поглед изгледа да су ови и овакви примери бројнији зато што они с лексичке стране увек више привлаче. Уствари, пре ће бити да се место овог глагола, кад значи *aufessen*, радије и све више употребљава глагол с префиксом *по* — *појести*, *поједем*.

Што се тиче примера са *-је-* иза префикса, код писаца екаваца, одн. у делима написаним источним наречјем, навешћу све које сам у поменутој грађи нашао и неке које сам имам.

— Шест ће пута мјесец *изјести се* | Док вас опет видѣт' узмогнемо... (Јован Суботић, Дѣла књ. VII, Н. Сад 1871, 286); — Зграда стара и *изједена*, капци црвени, дрвена ћерчива... (Милорад, Од Шапца до Троноше, Матица год. II, Н. Сад 1867, 569); — По бази биљни орган може бити..., по ободу... *изједен* (Др Јосиф Панчић, Ботаника, Београд 1873, 27), — У последње спадају сви они минерали, који су се било којом силом смањили, раздробили, истрли или *изјели*, као облутак... (Минералологија и геологија, Београд 1867, 28); — Зајажена је и одвраћена вода тако да се видело поцрнело, *изједено* камење (Иво Андрић, На Дрини ћуприја, III изд., Сарајево, 226); — Ту и вода клокоће и

из разваљеног, рђом *изједеног* олука, шкропи по гвозденом степеништу... (Ерих Кош, На осиаку, Наша књижевност II 1946, 578); — ...Свакако има боре, седам година рата, глад, *изједене* руке... (Миодраг Ђурђевић, Мој брат, Наша књижевност I 1946, 246); — Позлату на њиховим крилима сву је *изјела* нека рђа (Ана Каравајева, Стругара, Београд 1950, 89, превео Радивоје Максимовић); — Човек у црном капуту *изједеном* од киселине држао је у руци танку стаклену цев (Н. Полак, Трагом атома, Борба 1, 2 и 3 мај 1955 г., 5); — Још чудноватије је то, да су ... променили гвоздене решетке, пошто су биле *изједене* од ових гасова (Политика, 25 април 1955, 6); — Али стакло је било пожутело и тамно, *изједено* изнутра... (у једном студентском преводном тексту).

Оно што треба одмах нагласити јесте чињеница да су ови примери, са *-је-* иза префикса, упадљиво малобројни према онима из прве групе, са *-е-* на том месту. Њихов је број толико ограничен да се слободно може рећи да у књижевном језику на територији екавскога говора постоје углавном ови други. Шта онда претставља облик овог глагола са *-је-*?

Наведени примери, најпре, показују да се, у текстовима и делима штампаним на источном наречју, такав његов облик појављује највише у наше дане. Тај појав је и иначе новијег датума, што се такође види из њих. Али од свега тога важније је ово. Свуда у горњим примерима гл. *изјести* (се) има значење „изгристи (се)“, „нагристи (се)“ и сл. или се у крајњој линији своди на то значење. Тако видимо: *изједена* зграда, *изједене* руке, стакло *изједено* изнутра, биљни орган *изједен* по ободу, *изједено* камење; олука *изједен* рђом, капут — од киселине, гвоздене решетке *изједене* од гасова, позлату *изјела* рђа, минерали су се „било којом силом“ *изјели*; месец ће се *изјести* (= „једењем“, сопственим нагризањем знатно ће се смањити). За сличне примере каже се у Академијином Рјечнику да су употребљени у значењу „кад што све то мање постаје“. Међутим степен „смањивања“ предмета зависи од саме његове природе у вези са радњом која је на њему

извршена; например: минерали су *се изјели* — могућно је да их каква спољна сила толико „нагризе“, „истре“ да они најзад добију облик са изразито умањеним димензијама; исто то може бити и кад се вели да је камење *изједено*. Али кад рђа *изједе* олуку којим пролази вода, киселина — капут, кад гасови *изједу* гвоздене решетке, кад рђа *изједе* позлату (можда је „изједе“ толико да је од ње једва остало трага) — онда се тада обично констатује само стање „нагризености“ или „изгризености“ предмета као резултат вршења извесне радње; тако је и у другим примерима, где се не означава њен извор. Нема никаквог значаја што је овде глагол, у облику трпног придева, већином употребљен у функцији придева; реч је о томе да ли он у том облику има *-е-* или *-је-* иза префикса.

То што се гл. *изести* у значењу „изгристи“, „нагристи“ и сл. јавља каткад у новије време и на екавском терену и у облику са *-је-*, у облику који претставља префикс *из* и прост глагол *јести*, као што је и код осталих сложених глагола, ја доводим у везу с глаголом *разјести*, *разједен*. Ова два глагола, *изести* (*се*) и *разјести* (*се*), срела су се на семантичком пољу. У Рјечнику ЈАК. значење перфективног глагола *разјести* одређује се глаголима: *изјести*, *изгристи*, *разгристи*, а код Бакотића стоји такође као прво његово значење: *нагристи* (*се*). Како *разјести* има само такав облик (*раз+јести*), то се и код гл. *изести* кад значи „изгристи“, „нагристи“ и сл. почело вршити везивање префикса с простим глаголом *јести*. Та веза је, дакле, накнадна и, као што је већ речено, релативно доста нова. Она је успостављена снагом једног психолошког момента који је изазван тиме што су се два сродна и слична глагола једним својим значењем нашла на истој линији. А затим и безбројни други глаголи, у првом реду они који су овима најближи или блиски, као што су, например, *одјести*, *сјести се* и др., много доприносе својим склопом да се таква веза стално одржава у језичком осећању. И облици овог глагола са *-е-* иза префикса добијају тада призвук архаичности, рекао бих више у говорном него у писаном књижевном језику. Ја не сумњам у то да ће се веза *из+јести* с временом све више ширити и развијати на

рачун старијег облика *изесџи* у одређеном значењу, и не само у њему, јер нови појави у језику крију у себи више животне динамике него они који стоје за њима и који самим тим, природно, постепено застаревају. Утолико је, мислим, оправдано, што је проф. Белић за источни говор унео у свој правописни речник и једне и друге облике овог глагола, и старе са *-е-* и нове са *-је-*, и што је П. Будмани, као обрађивач ове речи у Академијином речнику, написао да у том говору стоји такође и *-је-* и *-е-*. А оправдано је и због тога што се по градовима из екавских крајева овај глагол данас доста често чује баш у значењу које му допушта и нови облик, са *-је-* иза префикса; с друге стране, изрази као: *изеде се жива, изела га помрчина, изеде се од муке, изедоше ме, изео вук магаре* и многи други слични потичу највише из живог говорног језика сеоског становништва који, као што је познато, на сваком кораку обилује разноврсним врло слободним и врло сликовитим језичким фигурама. Али исто тако сматрам да се за горе изложени материјал може рећи да претставља, ако не у потпуности а оно бар приближно, стање код писаца у савременом нашем језику, као и то — да нам показује јасно шта је најпре условило употребу овог глагола у облику са *-је-* иза префикса. А потврду за све ово добијамо још с једне стране.

Ако глагол *изесџи* има у екавском изговору и облик *изјесџи*, као што је то овде изнесено, онда би се могло претпоставити да и именица која је саграђена од његовог радног придева и именичког суфикса *-ица* има такође двојаки облик, тј. и *-е-* и *-је-* у свом глаголском делу. Међутим у примерима из исте грађе та именица нема такво обличко двојство; она у њима гласи: *изелица*, и — само тако. Њих има у приличном броју. Ја ћу навести ове.

— ... Пошто је Фасилис ... прилична *изелица*, а такву импресију прави и његов рапорт (Писма Јована Ристића Филипу Христићу, Београд 1931, 156); — Србљи нису *изелице*, али изузетака има доста ... (Јаша Игњатовић, Јело, пиће, пијанство, Јавор, Н. Сад 1875, 1127), — Њен је фишкар Мачковић, нашла кога ће, — права *изелица*, није нашла другога... (Патница II књ., Н. Сад 1888, 423); — За то су његови кметови и сукме-

тице *изелице* и силедије... (Свет. Вуловић, Ђура Јакшић, предговор, Дела Ђуре Јакшића књ. I, Београд 1882, 97); — Сада баше и јаничари, и све друге народне *изелице* поврвеше у Србију, и стадоше чинити зла већа него пре рата (М. Ђ. Милићевић, Зановет, Земун 1894, 18); — ... Па зар да ме којекакве *изелице* из мог добра истерају? (Л. К. Лазаревић, Приповетке св. I, СКЗ 46, 1898, 75); — ... Народ је писао лесковачком паши да је устао само против зулумћара и *изелица*... (Др Мих. Гавриловић, Милош Обреновић књ. III, Београд 1912, 423); — Тај општи квареж је од јањичарске ... војске начинио гомилу самовољника и *изелица*... (Стојан Новаковић, Васкрс државе српске, СКЗ 87, 1904, 6); — Није требало много духа и вештине да се... социјалисти [претставе] као ... *изелице* који једу шаране... (Јован Скерлић, Јаков Игњатовић, Београд 1904, 121); — Он је у њих често уносио многу „тајну појединост” ужагрених очију као искусна *изелица*... (Х. Тен, Балзак (предговор), Хоноре де Балзак, Евгенија Гранде, СКЗ Забавник XV, Београд 1923, XII, превео Богдан Поповић); — Он застаде и читаше расејано: данас ... те црне тичурине реакције, пљачкаши, *изелице*, грабљивци... (Драгиша Васић, Црвене магле, СКЗ 166, 1922, 103); — ... Нас је прегрдни зулум *изелица* поново дигао на ноге... (Стојан Живадиновић, Вујица Вулићевић, Београд 1933, 114); — ... Није био човек *изелица*, од малог је живео... (Десанка Максимовић, Како они живе, Београд 1935, 118); — И зато смо ти ми стари велики себичњаци и оштрозубе *изелице* (Добрица Ћосић, Корени II изд., Београд 1954, 11), — Повероваће брату, душманин, злогвор, *изелица*! (исто, стр. 71).

Да у језичком осећању наших писаца екаваца двојаки облик ове именице, *изелица* и *изјелица*, претставља стару разлику која је настала заменом *јаша*, види се из ова два примера. Код Лазе Костића, Војвођанина, она има -е-, као и код других екавских писаца: Исус Христос није никад изриком порицао да тужба фарисеја, који га називаху *изелицом* и пијаницом, има основа... (О јунацима и женама, Матица

год. II, Н. Сад 1867,823); а у Илијади коју је преводио у народним стиховима и јужним, јекавским говором њен је облик са *-је-*: »... Људоморо, *изјелица* краљу, | а царујеш никоговићима...« (Песме, Н. Сад 1909,27). Други пример: у „Лимунацији“ на селу Стевана Сремца учитељ вели: Ту ја не идем! Нећу да будем *изелица* народна... (Београд 1896,82), а у Вукадину, главни јунак, који говори јужним наречјем, каже: ... Служио три године дана *изјелицу*... (Загреб 1903,114). А то, дакле, значи да је у састав ове именице ушао некадашњи гл. *изѣсти* у екавском и јекавском изговору; и писци је тако употребљавају у зависности од тога коме изговору припадају. Ослањајући се на свој материјал, чини ми се да бих могао рећи да у екавским текстовима ту још није продро нови облик тога глагола, који садржи *из* и *јести* и с којим би она гласила *изјелица*, што би се, као што видимо, подударало с њеним обликом у јужном говору.

Према Рјечнику Југ. академије ова се именица појављује у нашем писаном језику тек половином XVIII века, и њоме се означаје „чељаде (мушко и женско) које много једе, које много хоће и може да изеде...“, тј. њоме се казује негативна особина лица стечена стварним и прекомерним вршењем радње основног глагола, као и сталним „хтењем“ или жељом за таквим њеним извршењем. А глагол је ту са својим реалним конкретним значењем, у коме он, као што је показано, има у екавском изговору, код писаца, *-е-* иза префикса. Тако је и кад је ова именичка реч употребљена у преносном значењу, кад обележава чељаде „које хара своје и туђе добро“; а треба рећи да је она у тој употреби врло обична и честа, као што је и глагол од којег је изведена обичан и врло чест кад је са фигуративним смислом. И тада је њен облик *изелица*, а не *изјелица*, што и примери сведоче без изузетка. У текстовима писаним екавским књижевним изговором другог облика, са *-је-*, засад нема или је толико редак да се на њега тешко може наићи. И по моме мишљењу нема га зато што у целокупној семантици ове именице није уопште присутан онај елеменат који глаголу у основи такав облик каткад намеће.

Б. Милановић